

Karcolatok a könyvtárból

Félte őrzött kincseink

Az NKE Egyetemi Központi Könyvtár és Levéltár több mint 10 000 muzeális dokumentumot őriz. Ezek közül a legrégebbi az 1595-ben Lipcsében megjelent latin nyelvű, kiváló minőségben fennmaradt régi könyv, a *De Bello Contra Turcas Suscipiendo Commentatio*, Johannes Lauterbach von Noskowitz értekezése.

De Bello Contra Turcas Suscipiendo Commentatio avagy Történelmi áttekintés a törökök ellen vívandó háborúhoz Johannes Lauterbach von Noskowitz (~1550 – 1616) értekezés témája az oszmánok Európába való betörése. Egy bizonyos Juan Andrés katolikus hitre áttért – eredetileg muszlim – bírának a *Confusión o confutación de la secta Mahoméctica y del Alcorán* c. alkotásán alapszik. Lauterbach értekezésének különlegessége abban mutatkozik meg leginkább, hogy nem csupán Juan Andrés művének értelmezéséhez nyújt segítséget, hanem számos történelmi adat, személyes gondolat, ötlet található meg benne a már említett háborúval kapcsolatban. Részletesen jellemzi az ellenséget, elénk tárja az erőviszonyokat, valamint leírja elképzeléseit arról, hogy szerinte miként kellene felvenni a harcot a törökkel, és hogy milyen várható nehézségekkel kell szembenézni. Habár Lauterbach végzettsége szerint ügyvéd volt, sok egyéb területeken is jártasságra tett szert: foglalkozott például műfordítással, versírással, dalszerzéssel is. Így a tág érdeklődési köréből adódóan nem meglepő, hogy a hadügy téren is rendelkezett némi tapasztalattal. A *De Bello Contra Turcas*ban erről a következőképp tesz említést: „Jóllehet katonai táborokat épphogy csak láttam, mégis sok mindent

megtudtam a hadügyekkel foglalkozó emberekkel való kapcsolataimnak köszönhetően, például hogy a csatarendet a legjobb négyszögletes alakzatban felállítani...”

Az értekezés a terjedelme (268 oldal) ellenére igen sok adatot közöl, számos egymástól időben távol eső történelmi eseményt, utalást tartalmaz. Például az ellenség eredetének és tetteinek hosszas ismertetése már önmagában nagy időszakot ölel fel (az első konkrét említett dátum Kr.u. 620, Jeruzsálem elfoglalása).

Lauterbach a műve elejétől fogva a török elleni harcra buzdítja Európa nemzeteit a béke fenntartása érdekében. Nézete szerint nincs helye megegyezésnek, tárgyalásnak. A megoldást a fegyver erejében, a nemzetek összefogásában és az isteni gondviselésben látja – ezért sem meglepő, hogy jó néhány bibliai idézettel, utalással is találkozunk. Buzdítása a küzdelemre – ahogy haladunk előre – erőteljes felszólítássá fokozódik majd. *„Gyerünk hát, nemes s neves hősök, tartsátok távol Magyarország határaitól ezt a véretekre szomjazó szörnyeteget, üldözzétek egészen a Balkán-hegység bordélyházáig, vágjátok le ezt a vadkant, amely a Krisztusban szent hajtásokat letapossa!”* A szerző szerint Európa helyzete válságos, de a még menthető, így sürgős intézkedésekre van szükség az ellenség megfékezéséhez. *„Így, véleményem szerint, ahogy minél inkább növekedett az ellenség hitének ereje napról-napra ez idáig, és az istentelen török próféták minél inkább arra törekednek, hogy a szektájukat bővítsék, annál gyorsabban és hevesebben kellene a keresztény vezetőknek a gyógyíren gondolkodniuk”* Nem rest több ízben is éles kritikával illetni az európai vezetőket tétlenkedésük és viszályaik miatt, hogy mindenkit ráébresszen a fenyegető veszélyre.

Lauterbach a kezdeti buzdítás után rátér a törökök bemutatására. Teljhatalmú uralkodójukat gátlástalannak és kegyetlennek írja le, aki mindenre képes a

birodalma határainak kiterjesztése érdekében. A szerző név szerint egyszer sem említi meg az uralkodót, csupán *Turcicus Tyrannus*nak (avagy egyszerűen csak *Tyrannus*nak, vagyis Zsarnoknak) nevezi. A *Tyrannus*ról a második fejezetben ír részletesebben, ahol az is kiderül, hogy megölette öt testvérét ágyasaikkal együtt. A Zsarnok továbbá roppantul ravasz és megfontolt, a „*vakszerencsében sosem bízik*”.

A törökök terve is csakhamar elének tárul: miután már nagyjából Magyarországot sikerült megtörniük, vallási és belviszály keltésével a Germán Birodalomba való betörést tűzték ki célul.

A törökök „eredetének” és szokásainak bemutatására Lauterbach nagy hangsúlyt fektetett, de szóba kerül többek közt II. Orbán pápa 1095-ben összehívott zsinatja és az azt követő I. kereszties hadjárat, a Szentföld elfoglalása, amit a keresztiesek nyolcvannyalc éven át a hatalmukban tartottak kezdván az első jeruzsálemi uralkodótól, Bouillon Gottfriedtől egészen Guido Lusignan jeruzsálemi királyig, majd Szaladin által bevett Jeruzsálemről.

Az értekezésben számos hírességet emlí meg a szerző, akik képesek voltak komoly csapást mérni a törökökre, de emellett Lauterbach több ízben is megemlíti Timur Lenket (Tamerlánt), a mongol hódítót, Usumcassanest, a perzsa uralkodót, III. Vlad havasalföldi fejedelmet és V. Károly német-római császárt is, aki megfutamította I. Szulejmánt Bécs ostrománál.

A törökök jellemzése kapcsán a szöveg elején Lauterbach határozottan kijelenti, hogy az ellenség ereje nagyon fejlett minden téren. *„És csakugyan, ha valaki látta már szemei előtt a török népnek a már évszázadokon át ismétlődő győzelmeit a keresztények és barbár törzsek fölött, lehetetlen, hogy ne borzadna el a rémülettől, és hogy ez ne keltene hatalmas félelmet..”* „*Ki ne ismerné el, hogy a törökök tehetős katonaságuk hadgyakorlatiban folyton a legvégső szintig jutottak, hogy legyőzhetetlennek tűnjenek...*” Talán azon célból

ír erről a szerző, hogy jobban felhívja a figyelmet a veszélyre. Később azonban már nem nyilatkozik ilyen elismerően a török erőkről: *„A harmadik csoporthoz tartoznak az asappik, akiket városok és helytartóságok élére rendelnek ki, amelyektől az adót is beszedik. Erő, az semmi sincs bennük, mivel ahogy hirtelen összesereglenek, védtelenek, rosszul kiképzettek, és csak sarló alakú rövid kardod (gladiust) viselnek íjjal és tegezettel.”* *„A janicsárok testőrök s egyben szolgák is, és noha keresztények voltak, többé semmilyen vallásuk sincsen, s úgy ítéltük meg, hogy emiatt keveset adnak a hűségre... Az erejüket, ha alaposan megvizsgáljuk, a bátor férfiakat nem kell, hogy megrémítse, mivel a szolgák nem rendelkeznek a szellemnek (léleknek) ama nemes szabadságával, amely egy katonáskodással foglalkozó férfitől megkívántatik. És meg kell említsem védelmi eszközeik hiányosságát, mivel hosszú öltözetben, lábvértet felöltve, fegyverzet nélkül, időnként bőrt viselve kezdenek bele a harcba; rövidebb lándzsákat, acinacést¹ és karabélyokat használnak, amelyekkel jóllehet Ázsia harcot kerülő népeit megfutamították, de a germánok, hispánok és itáliaiak, akiket kemény vas borít be, jól túrik a rohamaikat, és ha szemtől szembe kell megütközni, szúrásaikkal végeznek velük.”*

Amit a szerző többször is egyértelműen kiemel, az a törökök mérhetetlen gazdagsága, hatalmas létszáma és erkölcsi alávalósága. *„Ha az egyik sereg megsemmisülne, az uralkodó (Zsarnok) egy újabb, kétszer akkora sereget tudna kiállítani helyette, és sok tízezer emberrel tudná újra feltölteni csapatait.”* Azt is szóba kerül, hogy a nagy létszámuk ellenére se mindig túl hatékony ellenfelek: *„Habár nem mindig volt hasznukra nagy létszámuk, különben nem verte volna*

---

¹ acinaces: egyfajta tör vagy rövidkard

meg őket annyiszor havasalföldi Dracula², moldovai István, Hunyadi (atya és fia) és Szkander bég; és nem úzték volna ki oly sokszor őket táboraikból.”

Külön figyelmet érdemel a könyvben a Portáról szóló leírás: *„Az adófizető bizánci királynál tartózkodó emberek, az egész udvari kísérettel együtt, amit Portának neveznek, szám szerint negyvenezer ember, rémületet kelthetnek az ember szívében, ha ijedős és tudatlan. A tapasztaltabbak ugyanis tudják, hogy ennek a számnak a negyedrészt vadászok, istállós fiúk, vargák, baromfihizlalók, sátor felügyelők; szék, kantár és sarkantyúkészítők; kertészek, szakácsok, mesteremberek és más művészek, markotányosok, valamint tábori inasok teszik ki... Ha valaki tehát helyesen méri fel ezeket az erőket, sokkalta kisebbnek fognak tűnni, mint amekkorának azt a legtöbbben hitték.”*

Végezetül a könyv tartalmazza Lauterbach személyes meglátásait, javaslatait, és terveit. Lauterbach mindenekelőtt hangsúlyozza Németország kiemelt szerepét, így elengedhetetlennek tartja, hogy Németország is részt vegyen a török ellenes háborúban. Hangsúlyozza a német gyalogság kiválóságát: *„A mi korunkban meg hétszáz német ölt le ötezer törököt Plumbinum közelében, viszont az Istent nem szabad ismételten kísérteni, és az ellenség erejét sem szabad semmibe venni.” „Ma pedig a német gyalogság, ügyesen csatasorba rendeződve a lovasok rohamait rendszerint bátran felfogják, és az önfegyelmük dicsőségével kitűnnek a többi európai nemzet közül. És az ő példájukat követve a gallok, itáliaiak és a hispánok – minthogy ezt ők maguk sem tagadják – csak lassanként tanulták meg felállítani csatarendjüket...”* A szerző alapvetően a gyalogságot részesíti előnyben, a makedón phalanxot kiváltképp hatékonynak tartja. Mindezek mellett elismeri a lovasság fontosságát is. Őket elsősorban a felderítésnél, szállításnál és az ellenség megzavarásánál tartja hasznosnak.

---

² Dracula: III. Vlad

Kiemelten hibáztatja a görögöket saját viszályaik miatt, és amiért korábban nem állították meg a közelgő veszélyt. A franciákat teljes tétlenségük miatt dorgálja, és félelmét fejezi ki, hogy Anglia is követni fogja a példájukat. A bajok másik forrásának egész Európa erkölcsi állapotár tartja: *„Ha gondosan megvizsgáljuk nagyszámú és irdatlan vétkünket, melyekkel kivívtuk az Isten haragját, rákényszerülünk, hogy beismerjük, hogy szabad utat biztosítottunk egy ilyen vad népség számára.”* A fennálló helyzetet súlyosbítják a következő tények: az erdélyiek a törököknek adófizetői, a lengyeleket sakkban tartják, míg Magyarországot elfoglalták, (így az ellenség kezére jutott az országban található nagy mennyiségű érc), Konstantinápoly az ellenség birtokában van.

Lauterbach a következő intézkedéseket szorgalmazza könyvében: a katonai fegyelem megerősítését, mindenféle belső viszály elvetését, a korrupció visszaszorítását, új hidak építését, és egy új lovagrend megalapítását.

Szerző: Varga Kristóf ókori nyelvi és klasszika-filológus, a könyv fordítója